

Türk Dillerinin Sınıflandırılmasına Dair Bazı Eklemeler¹

A. Samoyloviç

Özet: Makalede, E. E. Korş'un, W. Radloff'un ve diğerk Türkologların Türk lehçelerine ilişkin tarihî, coğrafi, siyasî, morfolojik ve etnik nitelikli sınıflandırmaları dilbilimsel olarak özetlenmiştir. Özetlenmeye d(t), z(s), y seslerinin kelimelerin ortasında ve sonunda birbirinin yerine kullanılması fonetik belirtisi eklenmiştir: adak, atak, ayak 'ayak'; kod-, kot-, kos-, koy- 'koymak' örneklerinde olduğu gibi. Bunun sonucunda Türk lehçelerinin "R" (Bulgar), "D" (Uygur//Kuzeydoğu), "Tau" (Kıpçakça//Kuzeybatı), "Tag-lık" (Çağatayca//Güneydoğu), "Tag-lı" (Kıpçak-Türkmen//Orta gr.), "Ol" (Türkmen//Güneybatı) grupları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk, dil, lehçe, fonetik, sınıflandırma, Kıpçak, Türkmen, Uygur

Some Additions to Classifications of Turkic Dialects A. Samoylovich

Abstract: Historical, geographical, political, morphological and ethnic classifications of E. E. Korsh's, W. Radloff's and other turcologist's regarding Turkic dialects are summarized in this article. Phonetic indication, of interchanges phonemes like d(t), z(s), y in the middle and at the end of the words are added. Adak, atak, ayak 'ayak'; kod-, kot-, kos-, koy- 'koymak' e.g. Consequently "R" (Bulgar), "D" (Uygur//North-eastern), "Tau" (Kıpçak//North-western), "Tag-lık" (Chagatai//South-eastern), "Tag-lı" (Kıpçak-Turkmen//Central group), "Ol" (Turkmen//South-western) groups of Turkic dialects are determinate.

Key Words: Turk, language, dialect, phonetic, classification, Kıpçak, Turkmen, Uygur

I.

Akademik F. E. Korş'un görüşlerinin doğru olduğu kabul edilirse² "aynı şeyin çeşitli sınıflandırılması bulunuyorsa ve o, kesin olarak bu sınıflandırmaların hiç birinin işe yaramadığını söylüyorsa" o zaman kendisinin de sınıflandırmasının pek önemi kalmadığı iddia olunabilir. Tabii ki ortaya atılan görüş kabul edilmez-

1 Ünlü Rus Türkoloğu A. Samoyloviç'in "Nekotorie dopolneiia k klassifikatsii turetskix yazıkov (Türk Dillerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bazı Eklemeler)" adlı makalesi (15 s.), 1922 yılında Petrograd'daki Rusya Devlet Akademisi Basın Evi'nde (Rossiyskaya Gosudarstvennaya Akademiçeskaya Tipografiya) yayımlanmıştır. Türk Lehçelerinin sınıflandırılmasında fonetik eklemeleriyle bir dönüm noktası olarak da nitelendirilen söz konusu makaleyi, Rus dilinden Türkiye Türkçesine satır arası dilbilimsel açıklamalarıyla Prof. Dr. Mehman Musaoğlu çevirmiştir.

Söz konusu makalenin temelini, A. Samoyloviç'in Rusya Etnografi Akademisi ve Antropoloji müzesine bağlı olan Wilhelm Radloff'un ünlü "Türkoloji Derneği"nde okuduğu bildiri oluşturmaktadır.

2 Türk kabilelerinin dillerine göre sınıflandırılması. Etnografiçeskoe Obozrenie, No: 84-85. Moskva 1910. Korş'un söz konusu sınıflandırmadaki Moskova Arkeoloji Derneğinin Doğu Ekibine bildirdiği düzeltmeleri yayımlanmamıştır.

tümü, ikincide ise sadece Çuvaşça ve onun ecdadı olan Bulgar dili yer almaktadır. Bundan dolayı sınıflandırmamızın bir üst başlıkla belirlenen söz konusu bölümünü *Bulgar grubu* olarak adlandırmayı öneriyorum. Bulgar grubundaki *r* sesi, kuzeydoğu grubunda bir alt grubu belirleyen *z* sesine ve diğer gruplardaki belirleyici *y* sesbirimine uygun düşmektedir (*ura-azak-ayak*). Böylece iki sesbilgisel belirtiyeye göre Bulgar grubu öncekilerden çok farklıdır. Diğer sesbilgisel-biçimbirimsel belirtilerine göre ise, şu veya bu biçimde gözlemlenebilir uygunluk veya temas söz konusudur. Sözelimi, *ol//bol* belirtisiyle *bol* dilleri (*pul*), *tag//tau* belirtisiyle *tau* dilleri (*tu* ‘dağ’), *ıg//ı* belirtisiyle *ı* dilleri (*sulu*, nemli anlamında ‘sulug’ yerinde ‘şıvla’), *kalan//kalgan* sesbilgisel-biçimbirimsel belirtisiyle *kalan* dilleri (Osm. ‘tutan’ - Çuvaşçada ‘tıtna’ ‘tutan’ anlamında). Bulgar grubunun Türkmen grubuyla uygunluğu ise dikkate değerdir...

X.

Hem Radloff’un hem de benim sınıflandırmam, sadece sesbilgisel (fonetik) belirtilere göre kurulmuştur. Korş’un önerdiği şimdiki zaman biçimini oluşturan biçimbilimsel (morfolojik) belirti ise, bana göre açık ve belirleyici nitelikte değildir. Çünkü söz konusu belirtinin ortadan kaldırılması ve aynı zamanda sesbilgisel belirtilerin arttırılması, Türk dilleri sınıflandırmasında olumsuz bir yankı uyandırmamaktadır.

Söz konusu sınıflandırmanın sesbilgisel belirtilere göre sonraki kategorileştirilmesinde veya mükemmeliyete eriştirilmesinde, her şeyden önce iki sesbilgisel özelliğin de dikkate alınması gerekmektedir: 1) Söz başında diğer değişiklikleriyle (varyantlarıyla) *y-dj* ses uygunluğu, 2) Dudaksız ünlüler temelinde, ikinci ve sonraki hecelerde *o-a*, *ö-e* ses uygunlukları.

Sonuç olarak Türk dilleri sınıflandırmasının basit şeması şöyledir:

1	“Taxar” grubu	“Tokuz (dokuz ve diğer)” grupları				
2	“Ura” grubu	“Adak” grubu	“Ayak” grupları			
3	“Bol (pol, pul, bul)” grupları					“Ol” grubu
4	“Tau(Tu)” grubu	“Tag” grubu	“Tau” grubu	“Tag (dag)” grupları		
5	“I” grubu	“İg” grubu	“I” grubu	“Ik (ıg)” grubu	“I” grupları	
6	“Kalan (yulna)”	“Kalgan” grupları				“Kalan” gr.
	I. “R” grubu Bulgarca (b. IX)	II. “D” grubu Uygurca (Kuzeydoğu) (b.V)	III. “Tau” grubu Kıpçakça (Kuzeybatı) (b. VI)	IV “Tag-lık” grubu Çağatayca (Güneydoğu) (b.VII)	V. “Tag-lı” grubu Kıpçak- Türkmen (Orta gr.) (b. VIII)	VI. “Ol” grubu Türkmen (Güneybatı) (b. IV)